HÂMİDÎ-ZÂDE CELÎLÎ ve GAZELLERİ

Şevkiye KAZAN*

ÖZET

Hâmidî-zâde Celîlî, XVI. yüzyılın ikinci yarısında eser vermiş bir divan şairidir. Şair, mesnevileri ve gazelleri ile ilgi çeker. Çalışmamızda Celîlî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ortaya konulmuş ve yayına hazırlanan gazellerinden örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hâmidî-zâde Celîlî, XVI. yüzyıl, mesnevî, gazel, Klâsik Türk Edebiyatı.

HÂMİDÎ-ZÂDE CELÎLÎ AND HIS GAZELLES

ABSTRACT

Hâmidî-zâde Celîlî is a poet of Classical Turkish Literature who wrote books in the second half of 16th century. He is famous for his mesnevis and gazelles. İn our article his life, his literary features and his Works were explained and gazelles were prepared to publish.

Key words: Hâmidî-zâde Celîlî, XVIth century, mesnevî, gazel, Classical Turkish Literature.

A. YAŞAMI HAKKINDA BİLGİLER

1.) Doğum Tarihi ve Yeri

Celîlî, H.893/M.1487'de Bursa'da doğmuştur. Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevisinin[1] hâtime bölümünde gözümüze çarpan beyitlerden doğum tarihini, onun kendi ağzından, öğrenmekteyiz:

Tokuz yüz on sekiz olmışdı Hicret
Ki pâyân buldı bu tûmâr-ı mihnet

Bidâyet gurre-i âhır cümâdeyn
Nihâyet âhır-ı ûlâ-yı ʿıydeyn

Sorarsan ger bu nazm-ı dürr-nisârı
İki bin on tokuz oldı şümârı

Çü bahr-ı tabʿdan bu dürr-i nâdir
Yigirmi beş yaşumda oldı sâdır(b.1967-1970)

Celîlî'den söz eden tezkirelerden Sehî[2] ve Latifî[3] onun İznikli olduğunu söylerken Âşık Çelebi[4], Kınalızâde[5], Beyânî[6], Âlî[7], Ahdî[8], Mehmet Süreyyâ[9] ise onun Bursa'da doğmuş olduğu konusunda birleşmişlerdir.

---

* **Yrd. Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sevkazan@yahoo.com**

[1] Şevkiye Kazan, "Hâmidî-zâde Celîlî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Husrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme- Tenkidli Metin)" Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta, 1997.

[2] Sehi, *"Tezkîre-i Sehî",* Âmid Matbaası, 1325, s.114.

[3] Latifî, *"Tezkiretü'ş-Şuʿarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)",* (Haz. Rıdvan Canım), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2000, s.213-214.

[4] Âşık Çelebi, "*Meşâirü'ş-Şuʿarâ"*, G.M.Meredith Owens, London:Luzac,1971, v.65a-66b

[5] Kınalızâde Hasan Çelebi, "*Tezkiretü'ş-Şuʿarâ*", (Haz. İbrahim Kutluk), c.1 Ankara, TTK Yay.,1989, s.257-258.

[6] Beyânî, "*Tezkiretü'ş-Şu'arâ"* (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara, TTK. Yay., 1997, s. 61-62.

[7] Âlî, *"Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* (Haz. Mustafa İsen), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1994, s.203-205.

[8] Ahdî, *"Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)"*(Haz. Süleyman Solmaz), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2005, s.250-253.

[9] Mehmed Süreyya, *"Sicil-i Osmânî-Osmanlı Ünlüleri"*,(Haz. Nuri Akbayır), c.2, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.389.

Sehî'nin "Celîlî İzniklidür"[10] deyip de aslında bir yanlışlık içinde bu karara vardığını, verdiği bilginin ise bizim Celîlî'ye ait olduğunu tahmin ediyoruz. Sadeddin Nüzhet Ergun'a göre[11] Sehî'nin ölmüş olarak gösterdiği Celîlî ya Bursalı Celîlî'den başka bir şairdir ya da onun bir aralık ölüm haberinin yanlış olarak duyulması üzerine yazılmıştır. Ayrıca tecennün eden İznikli değil, Bursalı Celîlî'dir. Nitekim bu yıl içinde tarihçi Âlî'nin onunla görüştüğünü, Âşık Çelebi'nin de Bursa'da bulunduğu sıralarda tanıştığını tezkirelerdeki bilgilerden anlıyoruz. Lâtifî de Celîlî'yi İznikli olarak kaydetmekte ve II. Bayezîd devrinde yetişen Bursalı diğer bir şairi tespit etmektedir. Celîlî'nin Bursalı olduğunu iddia eden Âşık Çelebi[12]ile Âlî[13] Lâtifî'yi bu konuda eleştirir[14].

Âlî[15] "Zîrâ ki hamse nâmına mesnevîleri ve nazm-ı dil-âvîziyle şöhreti olan Celîlî, Sultân Süleymân 'asrındandur. Gerek Burusevî ola gerek İznikî..." diyerek Celîlî'yi Kanunî devri şairlerinden kabul etmektedir. Celîlî, II. Bâyezîd zamanında doğmuş ve eserlerinin bazılarını I. Selim zamanında yazmıştır. Âşık Çelebi'ye göre Husrev ü Şîrîn'ini I. Selim'e sunmuştur. Âlî de Âşık Çelebî'ye dayanarak H.923/M.1517'de Celîlî'nin "Âhî ile mu'âsır..."[16] olduğunu söylemektedir. Bu rivayet Kanunî Sultan Süleyman ve hatta II. Selim devirlerini düşündürmekle beraber esasen Celîlî'nin I. Selim zamanında şöhret bulduğuna kuvvetli bir kanıttır.[17]

2. Adı ve Mahlası

Asıl adı Abdülcelîl'dir. Celîlî'nin babası Hâmidî, oğlunu vasî bıraktığı İskender Lâlâ ile Mollâ Sinân'a hitaben söylediği şu beyitlerden onun asıl ismini anlamaktayız.[18]

Vasiyy ü nâzır itdüm bî-gümânî
Sikender Lâlâ vü Mollâ Sinânî

Benüm oglum benüm Abdü'l-Celîlüm
Balık bâzârına ugratmayasuz

Şair, şiirlerinde Celîlî mahlasını kullanmıştır. Ayrıca kaynaklardaki bütün bilgiler de bu noktayı doğrulamaktadır. Sadeddin Nüzhet Ergun[19] Celîlî'nin "Hâmidî-zâde ünvânıyla iştihâr" ettiğini söylemektedir.

3. Ailesi ve Akrabası

Celîlî, Hâmidî-i Acem veya Hâmidî-i İsfahânî olarak tanınan Mevlânâ Hâmidî'nin küçük oğludur.[20] Celîlî'nin babası, İran'dan geldiği için, Acem lâkabıyla tanınan ve Farsça ile Türkçe manzumeler yazan Hâmidî'dir[21].

---

[10] Sehi, s.114.
[11] Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, c.III. İstanbul, 1936, s.955.
[12] Âşık Çelebi, v.65a
[13] Künhü'l-Ahbar,1994:155
[14] "... Molla Lâtifî bu minvâl üzre yazup Edirneli Celîlî'yi Sultân Selîm Han 'asrında ve İznikî Celîlî Sultan Süleymân zamânına yazmış iken Mevlânâ Âşık mücerred bir Celîlî yazup anı da İznikî sanup Burusevî iken 'adem-i tetebbu'ına binâ'en İznikî yazdı deyü dahl itmişdür" (Künhü'l-Ahbar:155).
"Mevlîdi Burusa'dan ve kendi rüzgârında keştî-i dilde olan leng fikr ü hayâli-i belâgatla bahr-ı nazma salup cevâhir-i zevâhir-i eşhadla sefîneler tolduran rü'esâdandur. 'Aceb turfa lâtifedür ki kendi Husrev ü Şîrîn'nin âhirinde beyt:
Hâmidî-zâde Celîlî Burusavî / Nazm idüp Şîrîn ü Husrev nâmesin
diyü sarîhan beyân iderler. Latifî didükleri zarif İznikîdür diyü tezkiresinde hilâf-ı vâki' kaydetmişdür (Âşık Çelebi: v.66b).
[15] Künhü'l-Ahbâr, 1994:155
[16] Künhü'l-Ahbâr, 1994:205
[17] Ergun,1943:948.
[18] Âşık Çelebi:v.52a
[19] Ergun,1943:955.

Hâmidî'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında geniş bir incelemeye yer vermiş olan İsmail Hikmet Ertaylan[22] onun Bursa'ya gelişi hakkında bize bilgiler vermektedir. Hâmidî, H.880-881/M.1475-77'deki Kefe Zaferi için yapılan törenler sırasında padişah tarafından lutuf ve bağışlar sırasında kendisine verilen iki köle için teşekkür edeceği yerde, "biraz tarla ve iki öküz bahş itseydiniz de gûşe-nişîn olsaydım." demek gafletinde bulunmuştur. Hâmidî'nin bencil ve nankör olduğunu gören padişah çok sinirlenmiş ve onu huzurundan kovmuştur. Felaketin büyüklüğünü daha o zaman farkedemeyen Hâmidî, gün geçtikce hatasını anlamış ve telâfisi için pek çok çareye başvurmuştur. Ancak "cennetden dûr olan Âdem gibi" perişân olarak ömrünü sürdürmüştür. Daha sonra, padişahın emriyle Bursa'ya I. Murâd türbe ve imaretine şeyh olarak gönderilen Hâmidî, başlangıçta bu görevi kabul etmek istememiş; fakat büyüklerden bazılarının sözleri onun aklını başına getirmiş; daha büyük bir felakete uğramamak için saraydan uzaklaşmayı göze almıştır. Kısacası Hâmidî'nin çileli hayatı, kaderin cilvesiyle, Osmanlı sarayında huzura dönüşmesinin arkasından yine sıkıntılar içinde son bulmuştur.

Celîlî'nin kendisinden önce dünyaya gelen kardeşi Aziz Mahmûd'dur. Mahmûd'un H.875/M.1470'de İstanbul'da dünyaya gelmesiyle ilgili babası Hâmidî, 10 beyitlik Farsça bir tarih kıt'ası yazmıştır. Hâmidî H.881/1476'da Bursa'ya sürüldüğü zaman Aziz Mahmûd 5-6 yaşlarında olduğuna göre Abdülcelîl ile ikisi arasında 17 yıllık bir yaş farkı vardır.[23]

Hâmidî'nin vefatında Celîlî, "mahbûb-i nev-civân ü hilâl-âsâ ahvâl ü ef'âlinde"dir.[24]Demek ki Celîlî henüz genç yaştayken babası vefat etmiştir.

4. Öğrenimi

Kaynaklar, Celîlî'nin iyi bir öğrenim gördüğü noktasında birleşirler. Sehî'nin[25] " 'ulûmı tertîb üzre görmüşdür. Âhır ferâgat idüp tasavvufa meyl eyledi."; Âşık Çelebî'nin[26] "Celîlî küçükden şâ'ir ve envâ'-ı fünûn-ı nazma kâdirdi. 'Ulûma sülûk idüp tarîk-ı mu'tâda revân olup gâyet-i hareketin hidmet-i mevâlî ... Sehî Beg ıstılâhınca tarîkini tekmîl idüp dersin görmüşdür."; Kınalızâde Hasan Çelebî'nin[27] "Evâ'il-i hâlinde kesb-i 'ilm ü kemâle iştigâl idüp dânişmend olduktan sonra 'aklına ihtilâl gelüp terk-i temennâ-yı câh u celâl idüp ..." sözlerinden Celîlî'nin bilginlik derecesine ulaşmış olduğunu anlıyoruz.

Bir ara Bursa'dan İstanbul'a giden şair, Galata civarındaki meyhanelere takılmış ve Âhî (Benli Hasan, öl.H923/M.1517) ile dostluk kurmuştur. Âşık Çelebî'nin söylediğine göre, bir işret ortamında Âhî'ye şiirlerini okumuş; ama Âhî iltifat etmemiş, Celîlî'ye şairâne küfürler savurmuştur.[28]

5. Hayatı ve Kişisel Özellikleri

Celîlî, Yavuz Sultan Selîm'e methiyeler yazmasına rağmen padişahtan herhangi bir iltifat görememiş, Bursa'ya dönüp Murâdiye zevâidinden aldığı altı

20 İsmail Hikmet Ertaylan, *Külliyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul,1948; Hüseyin Ayan, "Hâmidî-zâde Celîlî", *Türk Kültürü Araştırmaları*, c.17-21/ S.1-2, Ankara, 1983, s.15-45.

21 bkz. İsmail Ünver, "Hâmidî'nin Türkçe Şiirleri", *Türkoloji Dergisi,* 1974, s.214-233

22 Ertaylan, 1948:15-16.

23 Ayan,1983:16.

24 Âşık Çelebi, v.52a

25 Sehî, s.114.

26 Âşık Çelebi, v.52a

27 Kınalızâde, 257.

28 "bir meyhânede cem' olup kendi ebyâtın ceste ceste belki deste deste okuyup sen dahi kitâbından bâ'zı ebyât okı diyüp ibrâm itmiş. Âhî asla cevâb virmemiş. Âhır Celîlî şimdi yüz dâne gazel didüm adın Gül-i Sad-Berg kodum deyü germ olup birkaç gazel okıdukda.." (Âşık Çelebî: v.52a)

akçe[29] ile geçimini sağlamaya mecbur kalmıştır. Ona bağlanan Murâdiye zevâidinden "altı akçe vazife" büyük para değildir. Nitekim Fatih'in H.877/M.1472'de talebeye günde otuz, muîdlere ise beş akçe veriliyordu.[30]

Yalnızlığa meyilli bulunan Celîlî, kimseyle konuşmak ve görüşmek istememiş ve ortadan kaybolmuştur. Bu arada öldüğü zannedilmiş ve Murâdiye zevâidinden olan altı akçelik ulûfesi kesilmiş ve mirasçıları mallarını paylaşmışlardır.[31] Akrabaları daha sonra onu bulmuşlar ve Bursa'ya götürmüşlerdir. Taksime uğrayan ödenekten ancak üç akçenin kendisine iade edilmesinden sonra bu ücretle çok sıkıntılı günler geçiren şair, H.945/M.1538'den evvel şuurunu büsbütün kaybetmiştir.[32]

Hemen hemen bütün kaynaklar onun genç bir yaşta iken tecennün ettiğini ve manzumelerinden bir kısmını cinnet halindeyken yazdığını söylemektedirler. Yalnız yaşamayı seven, içine kapanık bir mizaca sahip olan Celîlî, "şûrîde-hâl ü dîvâne-reng"[33] dir.

Âşık Çelebi'nin belirttiğine göre[34], ayda bir hamama gider kimse yoksa yıkanmazmış. Berbere gittiğinde de kimse olmazsa tıraş olmazmış. Şuurunu kaybettikten sonra bazı zamanlar yalın ayak, baş açık ve kısmen çıplak olarak sokaklarda dolaşırmış. Bazı zamanlar Kaplıca yolu üzerindeki evinin önünde durur, selâm verenin selâmını alır; fakat konuşmak isteyenlere yüz vermezmiş. Ara sıra Bursa Ulu Camii'ne gider; çarşıya çıkarmış. Yaz kış elinde bir yelpaze, sarığında da bir gül bulundururmuş. Bir akçeye satın aldığı bir şeyi, iki akçe verip taşıtırmış. Celîlî meyve alıp parasını vermeden gider, onlar da şairin durumunu bildiklerinden paramızı ver, demezlermiş. Parası yanında olduğu zaman ise fiyatını sormadan borcunu ödermiş. Kimseye aldırış etmez, kardeşi Âzîz Mahmûd'un tavsiyelerine uymazmış.

Âlî[35], H.977/M1569 yıllarında kendisini derbeder bir şekilde Bursa çarşılarında gezer gördüğünü söylemektedir. Âlî, kendisini konuşturmak istemiş; ama Celîlî, "gam bana ağız açtırmaz ne söyleyeyim?" demiş ve kimseyle konuşmadan gitmiş.

Âşık Çelebi Bursa'ya gittiğinde Celîlî'yi hamamda görmüş ve konuşmak istemiş; Konuşmayı başaramayınca Celîlî'nin şiirlerini kasıtlı olarak yalan yanlış yüksek sesle okumaya başlamış. Yanlış okunan şiirlerini duyan Celîlî, dayanamayarak o şiirlerin kendisine ait olduğunu söylemiş ve doğrusu şöyledir diyerek şiirlerini okumaya başlamış. Âşık Çelebi fırsattan istifade ederek konuşmaya başlamış ve şu sıralarda neyle meşgulsünüz demiş. "Sizi Şeh-nâme terceme ider dirler vâki' midür didüm. Vâki'dür didi. Yarısı oldı mı didüm. Kande yarısı ümiddür ki Allah'dan 'inâyet ve evliyâu'llâhdan himmet irişe temâm idevüz didi." sözleriyle Şeh-nâme'nin yarısının yazılmış olduğunu bizzat müelliften nakletmektedir.

Onun Bursa'da yaşadığını şiirlerinden de öğreniyoruz.

Bursa'yı degül ger arasan mülk-i cihânı
Bu hüsn ile bulunmaya hem-tâsı hemînün (G.215/7)

Kahır ateşiyle, Celili'nin gönlü ve canı, Bursa şehri gibi tekrar tekrar yanmaktadır:

Hayf kim âteş-i kahr ile Celîlî dil ü cân
Bursa şehri bigi tekrâr-be-tekrâr yanar (G.110/7)

---

[29] Âşık Çelebi:v.52a
[30] Ayan,1983:29
[31] Âhdî, 2005:250
[32] Âşık Çelebi: v.52a; Kınalızâde:257; Ahdî:250.
[33] Latifî: 213-214.
[34] Âşık Çelebi: 65b-66a
[35] Künhü'l-Ahbâr:203-204

Bursa'nın güzelleri acımasız, adaletsiz olur:
Merhamet umma Celîlî ol meh-i bed-mihrden
Bursa şehrinde bilürsin hûblar bî-dâd olur (G.83/5)

Şairin iç dünyasındaki karışıklıklar, içinde kopan fırtınalar çevresiyle olan ilişkilerini de etkilemiştir. Adına eserler sunduğu Yavuz Sultan Selim'den gerekli ilgiyi görememiştir. "Penc-Genc" sahibi olmak için bu işe başlamış; fakat geçim sıkıntısından kurtulamamıştır. Husrev ü Şîrîn mesnevisinde gördüğümüz gibi şairin çerağı bile borç olarak aldığı mumla yanmaktadır. Kâğıt alacak parası olmadığı gibi mürekkebe de gücü yetmez:

Eger olmasa ebr-i fâkka mâni'
Olurdı kevkeb-i ümmîd tâli'

Kişi kim olmaya kâgıd bahâsı
Olur mı nazmınuñ zîb ü bahâsı

Çü her şeb karzdan yana çerâgı
Komaz mikrâz-ı gam ana ferâgı

Eline girmese bir füls-i ahmer
Ne deñlü yaza sürhın dîde-i ter

Diremsüz çünki virmezler midâdın
Agardı çeşmüm ezmekden sevâdın (b.1973-1977)

İçinde bulunduğu bütün bu durumlar şairi üzmüş, duygu ve düşüncelerini samimi bir tarzda ifade etmiştir:

İsteme Ferhâd u Mecnûn dâsıtânın ey refîk
Mihnet ü derd ü gamumdan bir iki efsâne tut (G.45/6)

Sıkıntı köşesinde gam, benim derdimi paylaşmasa, benim halimi gören dostlar üzülür, düşmanlar sevinirdi. Derdimi açıklayabilmek için dilimde konuşabilecek gücüm yok. Kanlı gözlerim olmasa, gönlümdeki yarayı kim bilebilirdi, der.

Dostlar gam-gîn ü düşmen şâd olurdı hâlüme
Günc-i mihnetde bana gam yâr-ı gam-hâr olmasa

Tâkat-ı güftâr yok dilde ki derdüm şerh ide
Kim bilürdi zahmumı ger çeşm-i hûn-hûr olmasa (G.347)

Celili; sevgilisi, dostu olmayan bir bülbüldür ve bu yüzden çemende âh ile inleyişi bitmez:

Celilî yârsuz ol bülbülüm ben
Ki dükenmez çemende âh u zârum (G.279/12)

İster ayıplama dağında ister özlem sahrasında olsun, Celîlî'nin Ferhad ile Mecnun gibi teselli verecek kimsesi yoktur:

Eger kûh-ı melâmetde eger sahrâ-yı hasretde
Benüm Ferhâd u Mecnûn gibi gam-küsârum yok (G.192/3)

Aslında onun yeri fazl ehlinin olduğu yerdir:

Ey Celîlî çün kemâl ü ma'rifetdür meskenün
Ehl-i fazl içre yirün kamudan a'lâ yaraşur (G.91/3)

Murad Ka"besini tamir etmek istersen önce Celîlî'nin gönlünü ele al:

Ta'mîr itmek ister isen Ka'be-i murâd
Gönlin Celîlî'nün ele al kim garîbdür (G.87/7)

6. Ölümü

II. Bayezîd zamanında doğan şair, II. Selim zamanında vefat etmiştir. Celîlî'nin ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Tuhfe-i Nâilî'de H.971/M.1563-64 olarak verilir. Ancak, Âlî'nin Künhü'l-Ahbâr'ı yazdığı sıralarda

onunla konuşmuş olmasından H.977/M.1569'dan kısa bir süre sonra öldüğü düşünülmektedir.

B . Eserleri

Celîlî'nin Hamsesi Prof.Dr. Hüseyin Ayan tarafından Paris Milli Kütüphanesi'nde görülüp incelenmiş; Husrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sad-Berg-i Bî-hâr, Hecr-nâme, Mehek-nâme adlı mesnevileri çeşitli dergilerde yayımlanan makalelerle edebiyat âlemine ilk kez takdim edilmiştir.[36] Buna göre Celîlî'nin eserleri şunlardır:

1. Celîlî'nin Hamsesi

a) Husrev ü Şîrîn

Celîlî, "Penc-Genc"e el atmak isteğiyle 24 yaşında Husrev ü Şîrîn mesnevisini kaleme almış ve diğer eserleriyle bir "külliyat" meydana getirmiştir. Husrev ü Şîrîn mesnevisinin bugün için bilinen iki yazma nüshası vardır. Bu iki nüshadan birisi Paris Milli Kütüphanesi'nde diğeri de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndedir.[37] Celîlî'nin ilk eseri ve bizim yüksek lisans tezimiz olan Husrev ü Şîrîn mesnevisi kaynak itibarıyla, Sâsâni hükümdarlarından Husrev-i Pervîz'in hayatına ve aşk maceralarına dayanmaktadır. İran ve Türk edebiyatlarının bu çok sevilmiş ve tanınmış hikâyesinde, Husrev ile Şîrîn arasında geçen aşk anlatılmaktadır. Usta bir mühendis olan Ferhâd, Şîrîn'in diğer aşığı ve eserin üçüncü kahramanıdır. Böylece bu üç kişi ve iki aşk etrafında gelişen olaylar mesnevinin konusunu oluşturmuştur.

Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'inde tarihî olaylar, ancak hikâyenin akışında ve gerekli olduğu zaman, çok kısa bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Husrev ü Şîrîn, klâsik tarzdaki mesnevilerde bulunması gereken bütün bölümleri içermektedir. Eserin dış ve iç yapısı sağlam bir kuruluş göstermektedir. Hikâyenin tümü dikkate alındığında veznin oldukça başarılı biçimde kullanıldığı söylenebilir. Kafiyeler zengin ve ahenklidir. Türlü cinaslarla iç ahenk de sağlanmıştır. Celîlî'nin Türkçe ve Farsça kelimelerden oluşan dili akıcıdır. Bileşik fiilleri sıkça kullanmasından dolayı üslûbu canlıdır. Farsça terkipler eserin üslûbunda belirleyici bir rol oynamaktadır. Arapça terkipler çok az kullanılmıştır. Anlatım, söz sanatlarıyla zenginleştirilerek kuruluktan uzaklaştırılmıştır. Tasvirler canlı ve olayların bütün yönlerini yansıtabilecek özelliktedir. Ayrıca okuyucuyu sıkmayacak şekilde kısa ve sanatkârane bir üslûpla yazılmıştır.

Husrev ü Şîrîn'de doğadışı varlıklara dayanan masal öğeleri yok denecek kadar azdır. Bu nedenle eser, gerçekci bir nitelik taşımaktadır. Motifler ve olay halkaları neden-sonuç ilişkilerine bağlı olarak düzenli ve dengeli bir biçimde kullanılmıştır.

Romantik bir aşk hikâyesi özelliği taşıyan bu eserde, yer yer ve sırası geldikçe ahlâkî ve dinî düşünceler de işlenmiştir. Didaktik unsur taşıyan görüşler soyut olarak değil, konu içindeki olaylarda ve yeri geldikçe bir ibret dersi niteliğinde somutlaştırılmıştır. Ancak, bu düşüncelerin işlendiği beyitler eserin tümüne ve benzeri mesnevilere oranla azdır.

[36]Hüseyin Ayan, "Hâmidî-zâde Celîlî", *Türk Kültürü Araştırmaları* c.17-21,S.1-2., s.15-45, Ankara,1983; " Hâmidî-zâde Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u", *Atatürk Üniversitesi EFAD*, F.3, S.16, s.55-77, Erzurum, 1988; "Hâmidî-zâde Celîlî'nin Hecr-nâme'si", *Atatürk Üniversitesi EFAD*, F.1, S.14, s.155-172, Erzurum 1986; "Hâmidî-zâde Celîlî'nin Mehek-nâme'si, *Ege Üniversitesi TDEAD.* II. S.5-13, İzmir, 1983.

[37]Paris Milli Kütüphanesi'ndeki nüshada Külliyatın içinde 3b-64a varakları arasındadır ve tamamı 1964 beyittir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshada 2004 beyitlik olan bu eser, 99a-160b varakları arasındadır.

Celîlî, Penc-Genc sahibi Nizamî'nin Husrev ü Şîrîn mesnevisini kendisine örnek almıştır. Ancak bunu yaparken hikâyenin sadece özünü alarak ayrıntılardan ve uzun tasvirlerden vazgeçerek, özetini meydana getirmiştir.

Celîlî, Husrev ü Şîrîn'lerin en güzeli olarak kabul edilen Şeyhî'nin mesnevisinden de etkilenmiştir.[38] Celîlî onun eserini dil, deyiş, sanat bakımından kendisine örnek almış; Husrev ü Şîrîn'ini Şeyhî'ninkiyle karşılaştırarak adeta ona meydan okumuştur. Aslında aynı hikâyenin ana motiflerini ortaklaşa almış olan bu iki şair, onu değişik amaçlarla işlediklerinden Türk Edebiyatında birbirlerinden pek farklı olmayan eserler meydana getirmişlerdir.

b) Leylâ vü Mecnûn

H.919/M.1514 yılının Ocak ayında nazm edilen bu mesnevi, Celîlî'yi şöhrete kavuşturan bir başka eserdir. Celîlî aşağıdaki beyitle beyit sayısının 2145 olduğunu söylemektedir:

Ebyâtı şumâr ey güher-senc
Oldı iki bin sad u çihil-penc

Ancak eser, 2116 beyitten meydana gelmiştir. Celîlî, iki tevhid, bir münâcât, bir na't ve Yavuz Sultan Selîm'e söylenmiş bir medhiyeden sonra mesnevisine başlamıştır. Celîlî'ye göre Leylâ vü Mecnûn mesnevisi, önce Nizamî tarafından yazılmıştır. Bu "mucizeler" gösteren şair binayı kurmuş ve oraya yerleşenler artmıştır. Husrev-i Dehlevî, Câmî, Hâtifî'nin adını andıktan sonra, arada anmaya değer kimseyi görmeden, dördüncü şairin kendisi olduğunu söylemiştir:

Dördünci benem 'alâ salâbet
Tîg-i kalemüm virür mehâbet

Kilk-i dü-zebân u dür-nisârum
San oldı elümde Zülfekârum

Söz cennetine çü rehberüm ben
Sâkî-i şarâb-ı kevserüm ben

Celîlî, eserinin değerli olduğunu söyleyerek, Nizâmî'nin kurduğu "söz dîni" nin dördüncü halifesi olduğunu göstermiştir. Şair, esas amacının "Penc-Genc"i tamamlamak olduğunu belirterek, eser hakkında bilinmesi gereken herşeyi anlatmıştır. Ayan'a göre[39] Celîlî'nin bu eseri başarılı görülen bazı motifler bakımından Fuzulî'yi etkileyebilecek güçtedir.

Nevâyî, Hamdullah Hamdî ve Fuzulî'nin aynı adı taşıyan mesnevilerinden beyit sayısı bakımından küçük olan bu eser külliyatın v.64b-128b varakları arasında yer almaktadır. Şimdilik bilinen tek nüshası vardır.

c) Gül-i Sad-Berg-i Bî-Hâr

Külliyatın 3b-86b varakları arasında sayfa kenarında yer alan bu eser, mesnevi ve gazellerden meydana gelmiştir. Bazı kaynaklarda sondaki gazellerden dolayı "divançe" zannedilmiş, "Gül-i Sad-Berg Divanı" şeklinde adlandırılmıştır. Celîlî, Gül-i Sad-Berg-i Bî-Hâr'ı ayrı bir eser saymış ve dostlarına da böyle takdim etmiştir. Bütün tezkireler ondan beğeniyle söz etmişlerdir.

Tevhid, na't ve dîbâce denilebilecek altmış yedi beyitlik bir mesneviden sonra gazeller kısmı gelmektedir.

---

[38] bkz.Şevkiye Kazan,"Şeyhî ve Hâmidî-zâde Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'lerinin Bir Mukayesesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* S.44/I-II, Ankara, (2001-bsk.2003), s.181-191. (Aynı Makale: "Şeyhî ve Hâmidî-zâde Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'leri Arasında Bir Karşılaştırma Denemesi", SDÜ, Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:1, S.I, Burdur, 2000, s.233-249.)

[39] Ayan,1988:56

Dîbâce'de gül bahçesinde yapılan bir gezinti sırasında yüz yapraklı bir güle rastlandığı anlatılmakta ayrıca bülbülün feryâdı ve güllerin geçiciliği dile getirilmektedir:

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

Biraz geşt eyledüm bir mergzârı
Temâşâ eyledüm bâg u bahârı

Gül-i sad-bergi gördüm hâr içinde
Yetür ol nâzenîn azâr içinde

Figân âgâz kılmış bülbül-i zâr
Ki ey ma'şûk inen olma cefâkâr

Makâmun sîne-i vîrân yaraşur
Hatâ didüm ne sîne cân yaraşur

Çü yirün var çirkin yüzüm üzre
Kadem-rence kıl iki gözüm üzre

Dilersen pâk gönlüm mesken eyle
Dilersen çeşmüme gir rûşen eyle

Anun kim yiri vardur cân içinde
Neden kem ola hâristân içinde

Dirîga hâr u hasdur hem-nişînün
Geçer bî-hûde 'ömr-i nâzenînün

Çü bülbül oldı böyle nükte-perdâz
Hemân dem hâtıruma geldi bu râz

Ki gül ey kâşki bî-hâr olaydı
Hemîşe zîver-i gülzâr olaydı

Fenâ olmasa câm-ı 'işretinün
Bekâ olsa tırâzı hil'atinün

Gerekdür şâhide çün dâmen-i pâk
Yaraşmaz menzil-i gül-berg hâşâk

Gül ü gülzârun olur mı sefâsı
Bir iki heftedür çün kim bekâsı

Biraz çün gönlüme geldi tahayyür
Burayı eyledüm âhır tezekkür

Ki bâg-ı tab'ımun ter güllerinden
Sevâd-ı şi'rümün sünbüllerinden

Mu'attar eyleyem 'âlem dimâgın
K'unıtduram behişt-i 'adn-ı bâgın

Yazam gül defterin misk-i ter ile
Rakam kâfûra uram 'anber ile

Vire gülzâr-ı cennetden nişânı
Tura bâg-ı bahârı câvidânı

Ola her beyt anda hûr-peyker
Sevâd-ı hat ana zülf-i mu'anber

Nikâbın kim götürse tal'atinden
Safâlar bula hüsn ü behcetinden

Elümde sihr-perdâz ola hâme
Tola dil âteşi gözyaşı nâme (b.36-56)

Celîlî, eserinin "sebeb-i tesmiye" kısmında, eserinin sonuna yüz gazel eklediğinden söz etmektedir:

Bu rây üstine oldum çün mukarrer
Hemân cem' eyledüm bir tâze defter

'Aceb mi olsa defter dürc-i dür-bâr
Ana derc eyledüm yüz dâne eş'âr

Çü anda her gazel bir berg-i güldür
Hazândan rengi pejmürde degüldür

Gül-i sad-berg olsa n'ola nâmı
Nesîm-i gül gibi hoşdur meşâmı

Zihî gül dâmeninde hârı yokdur
Cefâ-yı hârdan âzârı yokdur

Zihî gül kim bulup hüsn ü cemâli
Zevâl ü naksa irişmez kemâli (b.57-62)

"Gül-i Sad-Berg-i Bî-Hâr " adlı 67 beyitlik bir mesneviye yüz gazelin ilave edilmesi, o zamana kadar görülmüş bir şey değildir.[40] Tezkireler, "gazeliyyâtda Gül-i Sad-Berg'i vardır" diyerek, kimisi tek esere, kimisi iki esere veya risâleye, kimileri de bu ad altında bir divana işaret etmektedirler. Ayan'a göre[41] Celîlî, Husrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn mesnevilerini yazmakla, "Penc-Genc" yolunda yürüyenlere katılmış; Hecr-nâme ve Mehenk-nâme'leri "icâd" etmekle onlardan ayrılmış; Gül-i Sad-Berk-i Bî-hâr'la da bu sahaya "yenilik" getirmiştir.

Kendi şiirlerini bülbülün divanı olarak niteler. Onun divanı bülbülün dilinden güle yazılmış gazellerdir:

Yâr önünde zikr ider mutrib benüm eş'ârumı
Okınan gül meclisinde bülbülün dîvânıdur (G.81/11)

[40] Ayan,1983:22-23,30-34.
[41] Ayan, 1983:6.

Celîlî, yüz yapraklı gül yerine yüz parça olmuş gönlünün ulaşmasını istemektedir:

Ey sabâ bezmine ol tâze bahârun benden
Gül-i sad-berg diyü var dil-i sad-pâre ilet (G.50/4)

Külliyatın içindeki nüshadan başka, Süleymaniye Kütüphanesi'nde de "Divan-ı Gül-i Sad-Berg " adında bir başka nüsha bulunmaktadır.[42]

Bazı gazellerinin başında "kef" harfi bulunmaktadır. Bunlar eserin sonunda 99'da kalmıştır. Paris nüshasındaki bazı şiirler ile İstanbul nüshasındaki "kef" ile işaretlenmiş şiirler bir birini tutmamaktadır.

d) Hecr-nâme

Aynı külliyatın 108b-121a varakları arasında sayfa kenarında yer alan 483 beyitlik bu eser, şairin yirmi iki yaşında iken yazdığı bir mesnevidir. Aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbıyla yazılan Hecr-nâme H.915/M.1509'da kaleme alınmıştır. Celîlî, bu mesnevisinin diğer adının "Hazan-nâme" olduğunu ve Gül-i Sad-Berg'den sonra yazdığını söyler.

Eser, Besmele manzumesiyle başlamaktadır. Besmelenin harflerini yorumlayan 60 beyitlik "tahmîd" den sonra 24 beyitlik na't ve 25 beyitlik çehâr-yâr'ın övgüsünden sonra asıl hikâyeye geçilmiştir. Aşk konusunun işlendiği eserde olayların kahramanı Celîlî'nin kendisidir. Hayatına, arzu ve heveslerine dair bazı ipuçları Hecr-nâme'de görüldüğünden "hasbihal" olarak nitelendirilmiştir.[43] Samimi ifadelerle örülü beyitlerinde kendi hayatıyla ilgili yakınmalara rastlanmaktadır:

Dinle bir hoş hikâyet eyleyeyin
Ne hikâyet şikâyet eyleyeyin

Diyeyin sana dâğ-ı derdümden
Eşk-i gülgûn u rûy-ı zerdümden

Ki neden çehre böyle zerd oldı
Hem-demüm niçün âh-ı serd oldı (Hecr-nâme, b.110-112)

Ayrıca bu beyitlerde Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin "Mesnevi"sinin havasını da sezmekteyiz:

Dinle neyden kim hikâyet etmede
Ayrılıklardan şikâyet etmede
....
Şerha şerha eylesin sînem firâk
Eyleyen tâ şerh-i derd-i iştiyâk

e) Mehek-nâme

Külliyatın 89b-92a varakları arasında sayfa kenarında yer alan bu eser, seksen yedi beyitlik küçük bir mesnevidir ve aruzun "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Dokuz beyitlik tevhid ve on üç beyitlik na'ttan sonra sekiz beyitlik bir pend gelir. Sonra elli yedi beyitten meydana gelen asıl konuya geçilir. Hikâyenin konusu altın, gümüş ve mehek (mihenk) arasında geçmektedir. Sim ve Zer'in Mihenk'i padişaha şikâyet etmeleri ama padişahın Sim ve Zer'i suçlu bulması ve onlara damga basıp şehirde dolaştırması anlatılmaktadır. Değerinin bilinmediğini düşünen şair, güzel sembollerle halini anlatmış; güzelliğin, mal ve mülkün geçici olduğunu vurgulamıştır.[44]

Celîlî'nin sözleri samimi, sözlerinin her biri "veciz söz" değerindedir. Celîlî, Hecr-nâme'sininde, sözü uzatmaktan korkarak, "Ömür kısadır, hikâyeyi uzun etme." diyerek eserini bitirirken okuyucularını da düşünmeye sevk etmiştir. Aşağıdaki beyitler buna güzel örnektir:

---

[42] İstanbul Süleymaniye Ali Nihat Tarlan Ktp. 151 No. 9596.
[43] bkz.Ayan,1986:155-173.
[44] bkz.Ayan, 1983: 5-13.

Merd isen kendü sözünün eri ol
Zen-i dünyâdan el çeküp berî ol
...
Pâk ol dîn yolunda zer bigi
Tâ safâ bulasın güher bigi (Mehek-nâme, b.82,84)

Bu beyitlere, şunları da ekleyebiliriz:

Hakkı görürken itme bâtıla meyl
Nâkısa bakma eyle kâmile meyl

Hak sözi kanda olsa gûş eyle
Zehr ise şehd bigi nûş eyle

Zâhir-i hâlden geçüp pâk ol
Ehl-i bâtın eşiğine hâk ol (Mehek-nâme, b.27-29)

Külliyatın içindeki nüshadan başka, Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ali Nihat Tarlan 59/5'de bir mecmua içinde de (151 No: 9596) "Mihenk-nâme" adında bir başka nüsha[45] vardır. Bu nüsha ile Paris külliyatı içindeki nüsha karşılaştırılmış ve metin yayımlanmıştır.[46]

2. Celîlî'nin Divanı

Bibliotheque Nationale'deki 130 varaklık külliyatı içinde 5a-89b varaklar arasında sayfa kenarında yer alan mürettep bir divandır. Bu eserinde yirmi üçü Farsça 303 gazel; ikisi Farsça, ikisi Arapça, biri mülemma altı kıta, üç farsça rubâi, ikisi Farsça yedi matla', ikisi Farsça üç müfred, Farsça-Türkçe on iki tarih ve sekiz muamma mevcuttur.

Celîlî, "Elifba"ya giren bütün harflerle kafiyeli gazeller yazmaya özen göstermiştir. Şairin Divan'ında kaside görülmemektedir. Zaten tezkireler ve kendisi de kasidesinden bahsetmemektedir.

3. Şeh-nâme Tercümesi

Âşık Çelebi ile Hasan Çelebi, şairin Gül-i Sad-Berg'i ile Husrev ü Şîrîn ve Leylâ vü Mecnun mesnevilerini kaydederek, Şeh-nâme'yi Türkçeye çevirmeye çalıştığını işittiklerini ifade etmişlerdir.

Celîlî, Husrev ü Şîrîn mesnevisindeki beyitlerinde Firdevsi'nin otuz yılda meydana getirdiği bu eseri kendisinin otuz ayda yazabileceğini söyleyerek adeta ona meydan okumaktadır:

Hırâş itmese hâr-ı gussa-peyvest
Ururdum gülşen-i Firdevsî'ye dest

Çü pervâz eyleye şeh-bâz-ı hâme
Olur kem-ter şikârum Şâh-nâme

Ger ol vâdîde tayy-ı râh idem ben
Anuñ sî-sâlini sî-mâh idem ben

Her ne kadar, Celîlî'nin de kendisi böyle bir eserin meydana getirildiğini söylüyorsa da, bugün için böyle bir eserin varlığından söz edemiyoruz.

4. Yusuf u Züleyha

Celîlî'nin bu adda bir mesnevisi olduğunu kaydeden Beyânî, Tezkire'sinde[47] "Gül-i Sad-Bergi ve Yusuf u Züleyhâsı vardur ve Leylâ vü

[45] İstanbul Süleymaniye Ali N.Tarlan Ktp. 151 No. 9596.
[46] bkz.Şevkiye Kazan, "Celilî'nin Mehekk-nâme'sinin İkinci Nüshası Üzerine", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S.5, Güz 2001, İstanbul, s.121-136.

[47] Beyânî, 1997:61-62.

Mecnûnı vardur…" demektedir. Ancak, diğer kaynaklarda böyle bir habere rastlanılmaması Ayan'a göre[48] istinsah hatasından doğduğunu düşündürmektedir.

C. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Celîlî çağının önde gelen şairlerinden birisidir. Özellikle mesnevi alanında gösterdiği başarıdan söz edilebilir. Şairin eserlerinin ortaya çıkarılarak incelenmesi ve tezkirelerde onun şairliğine tanıklık edecek bilgilerin varlığı bunu açıkca ortaya koymaktadır.

Lâtifî[49] "Zebân-ı Türkî'de cevâb-ı Penc-Genc'i ve tab'-ı dürer-bâr ve güher-senci vardur. Ammâ şi'r ile ol kadar müştehir ve eş'ârı çendân şâyi' ve münteşir degüldür." diyerek Celîlî'nin gazelleriyle meşhur olmadığını ve herkes tarafından bilinmediğini söylemekte ve onun şairliğini eleştirmektedir.

Âşık Çelebi[50], "eş'ârı râsih ü rasîn ve nazmı kavî vü metîndür. Gazelliyyâtı yek-dest ü hem-vâr ve mesneviyyâtı çaşnîdârdur", "nazımda gazel ve mesnevîye kâdir" sözleriyle Celîlî'nin iyi bir şair olduğunu söylemiş ve ondan övgüyle söz etmiştir.

Âlî[51], "eş'ârında çendân safâ ve belâgat yokdur. Ammâ mesnevisinde bülend ve matbû sözleri me'mûl olandan artukdur. Ekser-i ebyâtı pesend ü tahsîne sezâvârdır." sözleriyle Celîlî'nin mesnevilerinde yetenekli olduğunu ama gazellerinde beliğ bir üslup kullanmadığını söylemekte ve Celîlî'nin şairliği hakkında bize bilgiler vermektedir. Ayrıca Lâmi'î ile Celîlî'yi karşılaştırarak "… Rahmî'den sonra Bursa şu'arâsınun güzîdesi tutulmak câ'izdür. Zîrâ ki Celîlî mü'ellefâtından bunun âsârı efzûn idügi bârizdür…" demekle Rahmî, Câmî ve Celîlî'yi bazı konularda eşit göstermektedir.

Ahdî[52], "tarz-ı mesnevîde mâhir ve teshîr-i me'ânîde sâhir kimse imiş. Sâbıkan zebân-ı Türkî'de hamse dimüşdür. Her bir kitâbı makbûl-ı şu'arâ-yı zamân ve pesendîde-i zurefâ-yı cihân olmış ve her bir kitâbı hikâyât-ı garîbe ile ârâste ve elfâz-ı dil-firîb ile pirâstedür." sözleriyle onu zamanın şairleri arasında göstermiştir.

Celîlî'yi şöhrete kavuşturan eserleri Husrev ü Şîrîn ile Leylâ vü Mecnûn mesnevileridir. Ayan'a göre[53], şairin gerek bu mesnevilerinde gerek Âşık Çelebi ile Âlî mülâkatlarında adı geçen "Penc-Genc"in tamamlanma isteği onu "hamse sahipleri" arasında andırmıştır.

Beş mesneviyi bitirip hamse sahibi olmak bir şair için sanat hayatında varılacak en büyük amaçtır.[54]

Celîlî'nin ağzından da "Penc-Genc" sahibi olduğunu duymaktayız. Celîlî'nin "Penc-Genc"ini, bu işten anlamayanlar ne yapsın? Sarık beş kıvrım olmasa elden ne gelir:

Penc-Gencini n'ider halk Celîlînün âh
Penç-'ıkd olmasa destâr elinden ne gelür (G.121/7)

Celîlî'nin Penc-Genc sahibi olma arzusunu Husrev ü Şîrîn mesnevisinde de görmekteyiz:

Budur peyveste bu gönlüm merâmı
K'olam hem-Pençe-i Genc-i Nizâmî (Husrev ü Şîrîn, b.1971)

Leylâ vü Mecnûn'unda da aynı duygular söz konusudur:
Iklîm-i 'Acemde her bir üstâd

48 Ayan,1983:26.
49 Lâtifî, 2000:213-214.
50 Âşık Çelebi, v.65b-66b.
51 Künhü'l-Ahbâr,1994:204.
52 Ahdî, 2005:250.
53 Ayan,1983:15-45.
54 Levend,1984:105.

Çün eyledi Penc-Genc'e bünyâd

Bu Rûmda hem ben olam evvel
Üslûb-ı 'Acem idem müseccel
......
Ta ola tamâm Penc-Genc'üm
Dür-bâr ola kilk-i genc-sencüm

Celîlî, Gencelî Nizâmî gibi, "Penc-Genc" sahibi olmak için bu işe başladığını söylemektedir. Ayan'a göre[55] şairin mesnevilerinin bazı yerlerinde bahsettiği "Penc-Genc"e el atması keyfiyeti ile Beliğ'in "Hamse sahibi" demesi arasında uygunluk vardır.

Husrev ü Şîrîn mesnevisinde[56], Husrev, sevgilisinin uğruna inciler dökmekte, Bârbed'in bir sözüne yüz mücevher vermektedir. Celîlî burada kendisinden bahsederek değerinin bilinmemesinden yakınmaktadır. Hünersizler daima mükâfatlandırılırken kendisinin "rengin-şiir"lerine kimse itibar etmemektedir:

Eger şimdi disen yüz şi'r-i rengîn
Irişmez gevher illâ muşt-i sengîn

Hünermend eşkden dâmân ider pür
Hünersizler ser-â-pâ garka-i dür

Görimez ehl-i dâniş füls-i ahmer
Denî tab'un tufeyli ma'den-i zer (Husrev ü Şîrîn, b.1330-1332)

Cübbe ve sarıkla, hünersizlikle gururlanmaya gerek yok. Adam olanda marifet ile hüner gerekir:

Mağrûr olma cehl ile ey bî-hüner rakîb
Âdem olanda ma'rifet ile hüner gerek (G.202/5)

Magrûr olma cübbe vü destâr ile rakîb
Destâr u cübbe çoğ olur elde hüner gerek (G.204/6)

1. Poetikası:

Divan şairleri ve şiir hakkındaki eleştiriler daha çok tezkireciler ve şairler tarafından yapılmıştır. Celîlî'nin edebî kişiliğini, şiir ve şair üzerine düşüncelerini beyitlerinden öğrenmekteyiz.

Şiirlerindeki mana, söz, nükte; onun şiir ve şair anlayışını yansıtması bakımından önemlidir. Şair, söz ve anlam sanatlarını şiirine ustaca yerleştirmiştir.

Celîlî, gazel tarzında ince ve naziktir. Husrev'in üslubundan terennüm eder. Nevayî'den nevâ (nağme, şarkı) tesis etmez:

Gazel tarzında tarz-ı nâzük eyler
Celîlî şîve-i üstâd kılmaz (G.143/9)

İder üslûb-ı Husrev'den terennüm
Nevâyî'den nevâ bünyâd kılmaz (G.143/10)

Celîlî'nin şiirleri bir gül bahçesi, her gazeli de bir gül yaprağıdır:

Kaçan bu nazm-ı gülzârın göreler
Bu bâg-ı şi'r-i ezhârın göreler (Gül-i Sad-Berg, b.64)

Çü anda her gazel bir berg-i güldür
Hazândan rengi pejmürde degüldür (Gül-i Sad-Berg, b.59)

Celîlî hoş ve latîf şiirler söylemektedir. Onun şiirleri **"âb-dâr"**dır:

[55] Ayan,1983:27.
[56] bkz. Şevkiye Kazan, 1997: a.g.t.

Geh eydür sûsene ey tîg-i mihnet
Fedâ olsun bu nazm-ı âb-dârum (G.279/11)

Gûşvâre kılsun ol gül jâle bigi ey sabâ
Var Celîlî'nün bu nazm-ı âbdârın eyle ʻarz (G.169/9)

Onun şiirleri **"rengîn"**dir:
N'ola ger şiʻr-i Celîlî gül gibi rengîn ola
Hilʻatün vasfında bülbül bigi olmış nağme-sâz (G.137/5)

O, "**nazük nükte ve ince hayâl**" peşindedir:
ʻAceb mi ʻârız-ı pâk ü miyânun vasfını itsem
Ki anun gibi nâzük nükte vü ince hayâl olmaz (G.148/2)

Celîlî, düşünce denizine dalıp delinmemiş, dokunulmamış bir inci aramaktadır. Şiirlerini sevgilinin dişlerinin vasfında yazdığını zannetmeyin:
Sanma nazm eyler Celîlî vasf-ı dendânun kim ol
Dürr-i nâ-süfte arar endîşe bahrına talup (G.84/8)

Cevher parıltısı gibi tabiatının nazmı, sedef örtücü olmuştur. Kulağa küpe edilse bunda şaşılacak bir şey yoktur:
Gûşvâr eylerse tañ mı Husrevâ deryâ dürin
Kim sadef-pûş oldı nazm-ı tabʻ-ı gevher-pâşveş (G.158/8)

Onun sözleri pak cevherdir. Sevgilinin kabul kulağına bir gün ulaşması dileğindedir:
N'ola ger bir gün ire gûş-ı kabûl-i yâra
Ey Celîlî güher-i pâk durur sühanum (G.255/7)

Celilî kendisi ile bülbül arasında ilgi kurmuştur:
Çünki şûrîde diler bülbülin o gonçe-dehen
Vasf-ı hüsninde Celilî gibi gûyâ olurum (G.254/5)

Celilî sevgilinin güzelliğinin gül bahçesini vasfedince, bahçenin bülbülünden aferin diye bir ses gelmiştir:
Çün Celîlî vasf-ı gülzâr-ı cemâlün eyleye
ʻAndelîb-i bâğdan âvâz irer sâbâşveş (G.158/6)

Onun şiirlerinde özellikle sevgili canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Şairi şair yapan ve papağan gibi konuşturan sevgilinin güzellik unsurlarıdır:
Ol şeker-leb bezm-i hicrinde idersin nâleler
Ey Celîlî tûtî-i gûyâ mısın ya sebz çeng (G.203/7)

Celîlî, şiirde sevgilinin yakut gibi kırmızı dudağının hattını vasfeder. Sanki kalemini şeker yiyen papağan etmiş:
Vasf ider hatt-ı leb-i laʻlün Celîlî şiʻrde
Hâmesin gûyâ ki tûtî-i şeker-hây eylemiş (G.162/7)

O şeker dudaklı sevgili, Celili'nin şiirini duyunca, bir tatlı papağanım varmış, bilemedim, demiştir:
Ol şeker-leb gûş idüp şiʻr-i Celilînün didi
Bilmedüm bir tûtî-i şîrîn-zebânum var imiş (G.154/7)

Vasf-ı hüsnünde çün üslûb-ı hasendür gazelüm
Âferîn itdi kalemle ana tahsîn kâgıd (G.70/9)

Bazı zamanlar sevgili şiirle bile elde edilememektedir.
Ol peri teshîr olınmaz çün Celîlî şiʻr ile
Defterün yak oda kim eşʻâr-ı dîvândur ʻabes (G.90/7)

"Benden önce gelen şairlerin şiirlerini bardağın tortusu gibi toprağa atsam ne olur. Ben edep kadehini taşa çalıp şarabın sarhoşu oldum." diyen Celili, diğer şairlere meydan okumaktadır:
Curʻaveş salsam n'ola hâke selef eşʻârını

Mest-i mey oldum edeb peymânesin taşa çalup (G.42/9)

Celîlî, Hz. Muhammed'in ruhundan himmet dilediği için nazmının güzelliği ile sonunda İranlı şâir Selmân-ı Sâvecî olmuştur:

Rûh-ı Ahmed'den çün istimdâd-ı himmet eyledi
Hüsn-i nazmıyla Celîlî 'âkıbet Selmân olur (G.75/9)

Onun şiirleri başkalarınkine benzemez. Kıskanç kişiler, onun kemâl-i nazmının karşısında kusur bulsalar ne olur. Bütün bunlar Celîlî'nin şiirlerine bir eksiklik vermez:

Müdde'înün sözlerinden ey Celîlî gam yime
Ta'ne-i hâsid kemâl-i nazma ne noksân virür (G.106/7)

Onun şiirleri ehl-i insafa Yed-i Beyzâ verir yani mucizeler gösterir.

Ehl-i insâfa Yed-i Beyzâ virür şi'rüm benüm
Sâmrî-i hâsid inkârı hemîn taklîddür (G.96/7)

Onun şiirlerinin güzellik ipeğine ihtiyacı yoktur:

Şi 'rüme n'ola tırâz-ı hüsn virmezse rakîb
Bu yiter kim hil'at-i endûh u derd u sûzı var (G.94/7)

2. Dil ve Üslûbu

Şiirlerinde kullandığı Farsça ibarelere rağmen onun kullandığı dil ve üslup devrinin özelliklerine uygundur. Şiirlerinde çoğu zaman yalın bir Türkçe kullanmıştır. Dili akıcı ve kolay anlaşılırdır.

Bazı gazellerindeki dedim-dedi söyleyiş özelikleri şiirine bir canlılık kazandırmış; halk söyleyişine yaklaştırmıştır:

Hattunı dînün içün koma **didüm** yâr **didi**
Geliser vasluna ol kara gün başuna eyvâh sana (G.21/6)

Didüm vasluna niçün cân dilersün
Didi kim 'ıyddur kurbânsuz olmaz (G.150/4)

Bend-i zülfüne Celîlî mübtelâ oldı **didüm**
Didi miskine yazuk bulmayısar andan halas (164/7)

Vecize özelliği taşıyan söz ve deyimleri kullanırken Türkçe kelimelerden yararlanmış; böylece Necatî Beğ gibi, Celîlî de üslûbuna bir renk, bir anlam kazandırmıştır:

Zahm-ı sînemden dirîg itme nihâl-i tîrüni
Çün meseldür dostum hergiz göze olmaz yasag (G.182/3)

Hayfdur nâvek-i cânân ki düşe hâk-ı rehe
Ey gönül hâkdan al anı **kara bagruna bas** (G.166/2)

Bir yana zülfi hevâsı bir yana hattı gamı
Veh ki fitne **el uzatdı** her kenârumdan bana (G.22/3)

Göz ucıyla baksa gönlüm hânesi olur ferah
Pâdişeh kılsa nazar vîrâneler âbâd olur (G.83/3)

Sanmanuz **yüregüm oynar** ki gönül zâr atar
Tahta-i sînede çün nerd-i gam ü derd oynar (G.127/3)

Çün hayra mâni' oldı olursa 'aceb degül
Dünyâda ahiretde de **yüzi kara** rakîb (G.33/6)

Tîg-i peykâun içüp tîgün gönül
İkide bir de nedür **başa kakup** (G.43/4)

Yâr bezminde vefâ câmın Celîlî anma kim
Her sözün bir yiri vardur her yirün bir sözi var (G.94/5)

Kirpüklerin okına cigerden siper gerek

Meydân-ı ‘aşka girmege **erde ciger gerek** (G.204/1)

Celîlî, söyleşi ve anlamı güçlendirmek için gazellerinde ikilemelere sıkça başvurmuştur:

Kim dir **kadeh kadeh** ki rakîbe şarâb sun
Meclisde **kâse kâse** bana zehr-i nâb sun (G.317/1)

Tenüm tañ mı gögerse seng-i gamdan **dâğ dâğ** olup
Çemenden çün cüdâ düşdüm gül-i handândan ayrıldum (G.277/2)

Dâğ dâğ eyledi cân u ciğeri âteş-i ‘aşk
Sanma şevkunla yalunuz dil-i gam-hâr yanar (G.110/6)

Şerha şerha sînemüñ şerhi nihâyet bulmaya
Kanla yüz yıl yazar ise çeşm-i hûn-bârum benüm (G.247/5)

Açıldı **gül gül** olup **tâze tâze** dâğ-ı derûn
Ne tan ger ey harem-i sîne nev-bahâr olsan (G.209/3)

Boynunı dendân senün zahm itmedi kim nâhunun
Şem‘-i kâfûr üstine **yer yer** sürüpdür sebz-reng (G.203/2)

Oldı ten ebr-i belâya berk-ı bârân ey dirîg
Niçe bir giryân olayın **zâr zâr** öldüm meded (G.67/6)

Dâğ-ı firâk ile yüreğüm **kara karadur**
Tîğ-i cefâ ile yüreğüm **pâre pâredür**

Cismüm süyûf-ı hicrün ile **şerha şerhadur**
Sînem hadeng-i gamzen ile **yara yaradur** (G.128/1-2)

3. Etkilendiği ve Etkilediği Şairler

a. Etkilendiği Şairler

Celîlî’nin şiirlerinde Selmân, Hassan, Husrev-i Dehlevî, Câmî, Firdevsî, Şeyhî gibi şairlerin adları geçer.

Rûh-ı Ahmed’den çün istimdâd-ı himmet eyledi
Hüsn-i nazmıyla Celîlî ‘âkıbet Selmân olur (G.75/9)

Çün medh idüp ol hüsn-i Kemâlini Celîlî
Şi‘r içre hasen-i nazm ile Hassân olıcakdur (G.100/8)

Celîlî’nin sözlerini Câmî duysa mest olur. O, ne Câmî’nin tarlasının başakçısı ne de Nizâmî’nin içtiği bardağın yudumcusudur:

Câmî eger ide sözlerüm gûş
Mest ide anı bu câm-ı pür-nûş
....
Sanman beni hûşe-çîn-i Câmî
Ya cür‘a-keş-i mey-i Nizâmî

İran edebiyatında Firdevsî, Türk edebiyatında ise Şeyhî ile boy ölçüşebilecek derecede kendini güçlü gören şair; Husrev ü Şîrîn mesnevisinde, Firdevsî’nin otuz yılda meydana getirdiği bu eseri kendisinin otuz ayda yazabileceğini söylemektedir.[57]

Şeyhî’nin Husrev ü Şîrîn’i ile kendi eserini karşılaştıran Celîlî, eserinin kısa; ama Şeyhî’ninkinden daha değerli olduğunu vurgulamakta, adeta onunla yarışmaktadır.

Egerçi dâstân-ı hurrem oldı
‘Adedde nazm-ı Şeyhî’den kem oldı

[57] **bkz.Kazan, 1997: a.g.t., b.1992-1994.**

Kebûterden şütür-mürg olur efzûn
Velî pervâzda andan düşer dûn (Husrev ü Şîrîn, b.1980-1981)

Celilî, gazel tarzında ince, naziktir. Husrev'in üslubundan terennüm eder. Nevayî'den nevâ (nağme, şarkı) tesis etmez:

İder üslûb-ı Husrev'den terennüm
Nevâyî'den nevâ bünyâd kılmaz (G.143/10)

Celîlî'nin şiirlerini incelediğimizde bazı gazellerle Ahmed Paşa ve Necâtî'nin gazelleri arasında söyleyiş yönündeki bir benzerlikten söz edebiliriz.

Celîlî:
Ruhlarun cân gülşeninün **lâle-i Nu'mânıdur**
Sebzezâr iden kenârın **eşkümün bârânıdur** (G.81/1)

Ahmed Paşa:
Sebze hatunda ruhun bir **lâle-i Nu'mânıdur**
Sebzezâr iden kenârın **eşkümün bârânıdur** (G.90/1)

Celîlî:
Öldürürsen beni **ey yâr elümden ne gelür**
Ayağa salar isen **hâr elümden ne gelür** (G.122/1)

Ahmed Paşa:
Öldürür gözlerün **ey yâr elümden ne gelür**
Mest olubdur iki hûn**hâr elümden ne gelür** (G.58/1)

Celîlî:
Yüzüm üzre gözyaşı rengîn **karanfüldür bana**
Zahm-ı tîgün bâg-ı sînemde **kızıl güldür bana** (G.11/1)

Necâtî:
Gülşen-i 'ışkunda âh u nâle **bülbüldür bana**
Sînem üzre zahm-ı peykânun **kızıl güldür bana** (G.15/1)

Ahmed Paşa:
Hâlün ey gül yüzlü komış lâlenün **bagrına dâg**
Haddün uyarmış şeb-i 'îd içre bir sîmîn çerâg (G.142/1)

Kûh-ı gamda mîve-i vaslın umarsın ey gönül
Sende ol devlet mi var ki ola sana **tâg üsti bâg** (G.142/4)

Celîlî:
Kûh-ı gamdur sîne-i rengîn lâle vü gül tâze **dâg**
N'ola ben Ferhâd-ı 'aşka olsa ger **dâg üsti bâg** (G.182/1)

Celîlî:
Ben peleng-i kûh-ı 'aşkam hâllerdür tâze **dâg**
Ey gözi âhû senünle bana her **tâg üsti bâg** (G.183/1)

Necâtî:
Zülf-i tarrârun hamından sünbülün boynında **bâg**
Hâl-i ruhsârun gamından lâlenün bagrında **dâg** (G.264/1)

Necâtî:
Dâg-ı dilde ideliden gül yüzün şevki makâm
Oldı ben Mecnûn'a ey Leylî-sıfat **dâg üstü bâg** (G.264/4)

Ahmed Paşa ve Necâtî'den etkilenen Celîlî'nin şiirlerinde iki yüz yıl sonraki Nedim'i haber veren bir eda ve incelik görülmektedir.

Nazire, bir şairin beğendiği bir şaire, aynı vezin ve kafiyede benzer bir şir yazmasıdır. Nazire her zaman ünlü bir şairin şiirine yazılmaz. Genç bir şair,

mazmunu yakalamış ama iyi ifade edememiştir. Meşhur şairlerden birisi, onu alır ve tanzîr eder. Hem mazmûn hem de söyleyiş, şekilde güzel olduğu için hemen daima asıl şiir yerine onun naziresi meşhur olur.[58] Bu şiirleri incelediğimizde vezin ve kafiye bir yana kullanılan sözcüklerde bile benzerlik olmasına rağmen, şirin bütününe baktığımızda onların kendi üslup ve mizaclarını gazellerinde yansıttıklarını ve şiirlerin birbirinden farklı olduğunu açıkça görmekteyiz. Ancak, aşağıdaki iki şiirde birkaç kelime haricinde Necatî ile Celîlî'nin şiirleri aynıdır:

Celîlî:
Ey sa'âdet âfitâbı meh gulâm olsun sana
Dil-rübâlık şûhluk devri temâm olsun sana

Pâdişâhum kulunam dimek düşer mi bana kim
Ben kimüm yüz bin benüm bigi gulâm olsun sana

Sen tururken âfitâb u mâha degmez lâf-ı hüsn
Hey elâ gözli güzellik müstedâm olsun sana

Kavl ü ikrârına turmaz 'ahd ü peymânı yalân
Bî-vefâlar çokdurur illâ kelâm olsun sana

Pertev-i hurşîd-i ruhsârı hayâlin ol mehün
Ey gözüm ger göresin bensüz harâm olsun sana

Ey gönül çün 'aşka uydun gam yi kanlar yut yüri
Ko beni kim 'ayş u nûşun müstedâm olsun sana

Ey **Celîlî** mesned idin âsitân-ı dil-beri
Diler isen pâye-i devlet makâm olsun sana (G.15)

Necâtî:
Ey sa'âdet âfitâbı meh gulâm olsun sana
Dil-rübâlık şûhluk devri temâm olsun sana

Pâdişâhum kulunam dimek düşer mi bana kim
Ben kimem yüz bin benüm gibi gulâm olsun sana

Sen tururken dilberâ gayriye degmez lâf-ı hüsn
Hey alâ gözlüm güzellik müstedâm olsun sana

Kavl ü ikrârına turmaz 'ahd ü peymânı yalân
Bî-vefâlar çokdurur illâ selâm olsun sana

Pertev-i hurşîd-i ruhsârı hayâlin ol mehün
Ey gözüm ger göresin bensüz harâm olsun sana

Ey **Necâtî** mesned idin âsitân-ı dilberi
Diler isen sâye-i devlet makâm olsun sana (G.4)

Âşık Çelebi'nin[59] "… Zâtî ve Hayâlî'yi sordum. İşte hep ma'lûm diyüp kat'-ı kelâm itdi" sözlerinden de Celîlî'nin kendisini çağının önemli şairleriyle kıyaslayacak kadar üstün gördüğünü anlıyoruz.

b. Etkilediği Şairler

Celîlî hakkında bilgi veren Sadettin Nüzhet Ergun[60], şairin iki şiirinin Cinânî ve Çeşmî tarafından tahmis edildiğini söylemektedir.

---

[58] Mustafa İsen, "Divan Şiirinde Nazire Geleneği", Ötelerden Bir Ses, 1997, Ankara, Akçağ Yay., s.328-329.

[59] Âşık Çelebi, v.65b-66b.

[60] Ergun, a.g.e., 948.

İşütdüm bir nihâl-i servün olmışsun hevâ-dârı
Dile dâğ-ı gam urmışsun sevüp bir lâle-ruhsârı

Matla beyitli bu gazeli Cinânî, tahmis etmiştir:

Kanı ol dem kılurdun servveş âzâde reftârı
Yolunda sâye gibi pest iderdün ‘âşık-ı zârı
Bi-hamdillâh olup bu derd-i ‘aşkun sen de bîmârı
İşütdüm bir nihâl-i servün olmışsun hevâ-dârı
Dile dâğ-ı gam urmışsun sevüp bir lâle-ruhsârı

Lâlegûn mey sensüz ey gül-ruh kızıl kandur bana
Bezmgâh-ı kasr-ı ‘işret Beytü’l-Ahzândur bana (G.12)

Matla beyitli bu gazel de Çeşmî tarafından tahmis edilmiştir:
Şem‘-i meclis her gice ey mâh sûzândur bana
Acıyup sâgar surâhî hayli giryândur bana
Çeng inler def döginür nây nâlandur bana
Lâlegûn mey sensüz ey gül-ruh kızıl kandur bana
Bezmgâh-ı kasr-ı ‘işret Beytü’l-Ahzândur bana

Hamse sahibi Celîlî, hem mesnevi hem de gazel alanında başarılı olduğunu kendisi de iddia etmektedir:
Kullâb-ı sühan ki mesnevîdür
Bâzûm anı çekmede kavîdür
….
Tarz-ı gazel içre Husrev’üm ben
Ol kevkeb mihr-pertevüm ben

Genç yaşta cinnet geçirip ömrünün büyük bir kısmını meczup halde yaşayan Celîlî, yaşadığı dönemde ve sonraki yüzyıllarda usta bir şair olarak kabul edilmiştir. Çok sayıda eser kaleme alan şair, sadece mesnevi alanında değil gazellerinde de başarılı bir şair olduğunu kanıtlamıştır.

Gazellerinden Seçmeler

1.

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Tôb-ı hâlün k’eyledün zülfün hamın cevgân ana
Yaraşur gülzâr-ı hüsnün kim ola meydân ana

Şâh-ı Hindistân mıdur hâlün hatun içinde kim
Sâyebân olmışdurur bu zülf-i müşk-efşân ana

Şol müferrih la‘lüne hattun ne reyhân katdı kim
Kokusın işitmek ile olmışam hayrân ana

Genc-i hüsnün hıfzına zülfün bir ejderhâ komış
Hem zümürrüdden tılısm itmiş hat-ı reyhân ana

Cilve-i hüsn ideli nâz ile ol Leylî-hırâm
Olmışam Mecnûn gibi hayrân u ser-gerdân ana

Derd-i ‘uşşâka devâ terkîb idicek Hakk ezel
Eylemiş la‘l-i lebünden hokka-i mercân ana

‘Ârızunda hatt-ı müşgînün ne sûret yazdı kim
Vâlih u hayrândur nakş-ı nigâristân ana

Bir ulu milket midür cism-i dilüm sırça saray
Yaraşur olsa hayâlün cân ile sultân ana

Âteş-i âhum yakardı bu vücûdum şehrini
Dem-be-dem su saçmasaydı dîde-i giryân ana

Bana cân virmez Celîlî dir imişsin dostum
Ol senün cândan kulundur eyleme bühtân ana

Gûş idüben gül yüzün vasfında rengîn şi'rümi
Reşk ider sahn-ı çemende murg-ı hoş-elhân ana

2.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Eşk-i sâkî âh-ı mutrıb nâle hem-demdür bana
Milket-i 'ayş u tarab şâhâ müsellemdür bana

Hâk-i zillet hil'atüm seng-i melâmet efserüm
Pâdişâhum devlet-i 'aşkunda ne kemdür bana

Fürkatünde halka oldı kâmetüm hâtem bigi
Eşk-i hûn-âlûde gûyâ nakş-ı hâtemdür bana

Âsitânun Ka'be yüzün Kıble vü kûyun Harem
Ayagun topragı 'ayn-ı âb-ı Zemzemdür bana

Şem'den sor bilmek istersen derûnum sûzını
Ol bilür bu sırrı kim hem-râz u mahremdür bana

Gül yüzünsüz bâg pür-berg-i hazândur çeşmüme
Cennet olursa yerüm sensüz cehennemdür bana

Siz mey-i 'işret içün bezm-i tarabda dostlar
Kim nasîb ol la'l-i lebden mihnet ü gamdur bana

Zevk ider zahm-ı Celîlî nâvek-i dil-dârdan
Gûyiyâ peykân-ı zehr-âlûdı merhemdür bana

3.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zahm-ı sînem şerhin eyler çeşm-i giryânum sana
Gerçi kim rûşen durur peydâ vü pinhânum sana

Kasruna âhum erişmez kim duya feryâdumı
Bilmezem kim 'arz ider bu hâli sultânum sana

Sebz ü hurrem oldugun böyle nedendür ey çemen
Sâye salmışdur meger serv-i hırâmânum sana

Serv-i kaddün müntehâdur sidreden ey şâh-ı gül
Bilmezem nice irişe âh u efgânum sana

Hâtırum cem'iyyetin bir gün murâd idinmedün
Gerçi kim ma'lûmdur hâl-i perîşânum sana

Ehl-i 'aşkun hâletinden bî-habersin zâhidâ
Ol sebebden tan gelür çâk-i girîbânum sana

Cân dirîg itmez Celîlî senden ey ârâm-ı cân
Gönlümün cânânısın olsun fedâ cânum sana

4.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kalmadı cânânsuz sabr u karârum ey sabâ
Vaktidür i'lâm idersen hâl-i zârum ey sabâ

Kılmasun bâg-ı visâlinden cüdâ ben bülbüli
Di ki âhumdan sakınsun gül-'izârum ey sabâ

Şerh kıl tîg-ı cefâdan başuma ne geldise
Ola kim yâram bilüp rahm ide yârüm ey sabâ

Gülşen-i kûyına var üftân u hîzân çîn seher
'Arza kıl peygâm-ı cân-ı bî-karârum ey sabâ

Dâmen-i vaslı ele girmek müyesser olmadı
Veh ki ol hasretde geçdi rûzigârum ey sabâ

Mihnet-âbâd-ı cihânda görmedüm râhat yüzin
Künc-i hicrânda geçer leyl ü nehârum ey sabâ

Yâre sen 'arz it Celîlî'nün gam u endûhını
Çünki senden özge yokdur gam-güsârum ey sabâ

5.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Kûy-ı yâre 'azm idersen çîn sehergâh ey sabâ
Ol gül-i handânı kıl hâlümden agâh ey sabâ

Hazretine iricek âh ü figânum 'arza kıl
Bülbül-i zârı ferâmûş itme bi'llâh ey sabâ

Sür yüzüni gözüni benden der ü dîvârına
Bulmaz isen hıdmetine girmege râh ey sabâ

Ben ayakda kalmışam cânân kamûsın 'arza kıl
Elüm al kim destgîrün ola Allâh ey sabâ

Şerh iderdüm sana bir bir dilde göynüklerümi
Korkaram kim 'âleme od düşe nâ-gâh ey sabâ

Benzer ol gül yüzlünün âşüftesin kim seni
Hâk-i kûyında görürem gâh ü bî-gâh ey sabâ

Ol müferrih-leb tabîb-i cân önine varıcak
Yâd kılaydun Celilî-i hasta-yı âh ey sabâ

6.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Sanma kim dil zindegânî anda cânândan cüdâ
Tende ârâm eylemez bir lahza cân andan cüdâ

Vasl-ı yâra gurre olma ey gönül kim subh-dem
İdiser pervâneyi şem'-i şebistândan cüdâ

Sensüz ey 'ömrüm bana bir dem hayât oldı harâm
Veh ki nice zindegânî ide ten cândan cüdâ

İrmedi zülfün düninde dil zülâl-i la'lüne
Kaldı zulmetde Sikender Âb-ı Hayvândan cüdâ

Âh kim Ya'kûbveş Beytü'l-Hazen'de âh ile
Geçdi bu 'ömr-i 'azîzüm mâh-ı Ken'andan cüdâ

Bâgbânâ şâh-ı gül bir nahl-i âteşbârdur

Gözlerüme ol yüzi gül-berg-i handândan cüdâ

Şevk-ı la'lünsüz Celîlî şi'r-i şîrîn ide mi
Ne nevâsâz ide tûtî şekkeristândan cüdâ

7.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

La'l-i nâbun kim rakam çekmiş hat-ı reyhân ana
Hâtem-i yâkûtdur yazılu hırz-ı cân ana

Hüsnden bir nâme yazmış yüzüni sun'ı İlâh
Hattunı târîh kılmış kaşunı 'ünvân ana

Gamzesi kılur işâret zülfi bin bin cân alur
Gör nice sihr ögredür bu câdû-yı fettân ana

Nûr-ı Hakkdan ol sanem kılsa tecellî-i cemâl
Kûh döymez nice tâkat getire insan ana

'Işk bir derde esîr itdi beni 'âlemde kim
Şerbet-i la'lünden özge yok durur dermân ana

Tek kabûl itsün işigünde seg-i kûyı bigi
Pâdişâh isem olayın bende-i fermân ana

Sözde lâl ider Celîlî bülbüli tûtî-sıfat
Tek hemân şeker yidürsün şol leb-i handân ana

8.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Hayme-i Leylî ki bir zer şemsedür mehtâb ana
Rişte-i cân u dil-i Mecnûn'dur atnâb ana

Kande bilsün hâr u hâra yasdananlar mihnetin
Ol ki bister atlas u bâlindür sincâb ana

'Iyş câmın Husrev'e sun ey felek Ferhâd'ı ko
Kim yeter hûn-ı ciger gülgûn şarâb-ı nâb ana

Ol ki bir servün gamından gonceveş dil tengdür
N'eylesün nezzâre-i berg-i gül-i sîr-âb ana

'Işk derdine devâ hem çâşnî-i derddür
Sûdmend olmaz tabîbâ şerbet ü cüllâb ana

Micmere gerdân gerekmez meclis-i cânânda kim
Cân sipend oldı vü micmer sîne-i ahbâb ana

Baglamışlardı Celîlî'ye der-i mey-hâneyi
'Âkıbet pîr-i mugandan oldı feth-i bâb ana

9.
Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Benümle kâşki ey lâle-çihre yâr olsan
Egerçi kim gül-i tersin rakîbe hâr olsan

Çü yok bu deşt-i fenâ güllerinde bûy-ı vefâ
Bu gussadan ne var ey lâle dâğ-dâr olsan

Açıldı gül gül olup tâze tâze dâğ-ı derûn
Ne tan ger ey harem-i sîne nev-bahâr olsan

Firâk ey ten-i ham kıldı lâm-elif çü seni
'Aceb mi levh-i gama nakş-ı zü'l-fekâr olsan

Celîlî cem'-i perîşânlara dimezdüm pend
Eger benüm bigi âşüfte rûzigâr olsan

10.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yüzüm üzre gözyaşı rengîn karanfüldür bana
Zahm-ı tîgün tîgun bâg-ı sînemde kızıl güldür bana

Eşk-i hûnîn oldı agardukca çeşmüm giryeden
Ol kızıl güldür bana bu ak karanfüldür bana

Sen güzellerle çemende sâz-ı mutrib degül kim
Sîne gülşen dâglar gül nâle bülbüldür bana

Müdde'ilerle alasın câm-ı 'işret al kim
Şîşe-i çeşmüm kadeh hûn-ı ciger müldür bana

Yâralar rengîn-metâ' vü penbe-i dâg ak harîr
Sîne dükkânında esbâb-ı tecemmüldür bana

Sen şafakgûn câme geysen hem-demün şebgûn libâs
Tan degül sen tâze gül ol şâh-ı sünbüldür bana

Dûd-ı âhıyla Celîlî'yi boyanmış göresin
N'ola eydürsen efendi bir kara çuldur bana

11.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Dâg-ı gamdur hâsıl ancak gam-güsârumdan bana
Yaralardur sînem üzre behre yârumdan bana

Zer ü zâr olup hazân yapragına döndi tenüm
Ey sabâ bir müjde vir ol nev-bahârumdan bana

Bir yana zülfi hevâsı bir yana hattı gamı
Veh ki fitne el uzatdı her kenârumdan bana

Düşmen işidüp bana cevr itdügin şâd olmasun
Dostlar rahm istemen ol şehriyârumdan bana

Nâmesin 'arz idicek şükrâne alsun cânum
Bir kebûter kim ire yâr u diyârumdan bana

Ben ölicek kabrüme ger yâr ide bir kez güzer
Tâ kıyâmet nûr ine sakf-ı mezârumdan bana

Gökleri duttugun olurdı Celîlî âh ile
N'eyleyem feryâd irişmez âh u zârumdan bana

12.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Allar kim engine ol dil-ber-i ra'nâ geyer
Bir nihâl-i ergavândur kim gül-i hamrâ geyer

Gonca içre tâze gülsin n'ola geysen al reng
Lâle-gûn hil'at diyü gül gonca-i ra'na geyer

Nahl-ı güldür kâmetün üstinde kaşun berg-i sebz
Görmedüm bir nahl-ı gül kim lâlegûn dîbâ geyer

Merdüm-i çeşmümdür ol kim görinür hûn-âbdan
Sanma kim gülgûn libâs ol lâle-i zîbâ geyer

Kıl Celîlî'ye seg-i kûyun pelâsından libâs
Sanma ol dîvâne 'uryân atlas u dîbâ geyer

13.
Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
Feryâd u figânum ki çıkar göklere her şeb
Ol mâhun irişmez mi ola gûşına yâ Rab

Şol denlü ki dil leblerüne teşnedür ey dost
Ger çeşme-i hayvâna düşe olmaya ter-leb

Hüsniyle sana benzeyemez cümle güzeller
Hurşîd-i cihân-tâba kaçan öykine kevkeb

Mestâne gözün zâhid-i sad-sâle görürse
Dînden geçüben zühd(i) koyup terk ide mezheb

Destârını bir bâdeye virmezse Celîlî
'Alemde harâm olsun ana da'vî-i meşreb

14.
Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

Ol şûhun ey sabâ der-i devlet nişânın öp
Hasret beni çü hâk ide sen âsitânın öp

Telh olmamaga meclis-i cânânda 'işretün
Nûş eylesen tolu leb-i şekker-feşânın öp

Kıl nukl-ı bâde piste vü bâdâm şekkerîn
Meclisde geh zebânını em geh dehânın öp

Ben tîre-şeb belâ vü gamın bilmek istesen
Ey bâd-ı subh sünbül-i 'anber-feşânın öp

Ey hem-dem okı Vâmık u Ferhâd kıssasın
Ya'ni Celîlî nazmını gör dâsitânın öp

15.
Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

Sâkî piyâle sun ki görindi hilâl-i 'ıyd
Burc-ı şerefde kıldı tecellî cemâl-i 'ıyd

Savm-ı firâk u şiddet-i fasl-ı şitâ gidüp
Eyyâm-ı nev-bahâr ile irdi visâl-i 'ıyd

Cân milketinde leşker-i gam münhezim olup
Kondı gönül diyârına hayl-i hayâl-i 'ıyd

Bostân-ı 'ıyş u nûşda sâbit kadem olup
Ser-âsumâna çıkdı şerefden nihâl-i 'ıyd

Her sû çemende âb-ı revân selsebil olup
Her yana oldu lâle vü gül pây-mâl-i 'ıyd

Gül sohbetinde perde-i 'uşşâka ref' idüp

Bülbül okur nevâ ile vasf-ı kemâl-i ‘ıyd

Cennât-ı ‘adne döndi Celîlî cemâl-i bâg
‘Ayn-ı hayâta benzedi âb-ı zülâl-i ‘ıyd

16.
Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Husrev’e Şîrîn lebün şevkıyla cân Ferhâd olur
Kûh-ı gamda gice gündüz pîşesi feryâd olur

Ne letâfet virdi hak ol serv-i gül-ruhsâra kim
Sâyesi düşdügi yirde lâle vü şimşâd olur

Göz ucıyla baksa gönlüm hânesi olur ferah
Pâdişeh kılsa nazar vîrâneler âbâd olur

Âh-ı dil- sûzumdan ey gül-çehre gâfil olma kim
Bülbül âhından nice gül hırmeni berbâd olur

Merhamet umma Celîlî ol meh-i bed-mihrden
Bursa şehrinde bilürsin hûblar bî-dâd olur

17.
Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

Beni endûh-ı derd ü eşk-i hûnîn nâ-tüvân eyler
‘Aceb bîmâr oldum ne yesem içsem ziyân eyler

Degül nâveklerün cânâ ki ben Mecnûn-ı ‘aşk oldum
Melâmet kuşları başumda yer yer âşiyân eyler

Kamu varlıkdan el yudum bir avuç üstühân kaldum
İşidelden seg-i kûyun ki meyl-i üstühân eyler

Egerçi telh-kâm itdi felek Ferhâd-ı miskini
Mahabbet ehline gör kim ne Şîrîn dâsitân eyler

Ceres gibi dil-i Mecnûn asıldı mahmile gûyâ
Ki Leylî ‘azm-i râh itse hemîn âh u figân eyler

Egerçi âh ile teskîn bulur sûz-ı derûn lîkin
Bahâr-ı bâg-ı dehri korkaram nâgeh hazân eyler

Celîlî’den salâh u zühd ü takvâ umma ey nâsih
Ki ‘aşk ol kadem ‘uşşâkı rüsvây-ı cihân eyler

18.
Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Âşıka cânânenün şîrîn tudagı cân virür
Sâye-i serv-i bülendi ‘ömr-i câvîdân virür

Sâkiyâ şol râh-ı râhat-bahs sun ‘uşşâka kim
Hâke tamsa cur‘ası ‘azm-ı remîme cân virür

Âşikâre tuhfe sunmaz tuymasun diyü rakîb
Haste gönlüm cânını cânâneye pinhân virür

Sebzezâr-ı kûyun eşkümden bulupdur zîb u fer
Ebr-i nisânı nitekim revnak-ı bostân virür

Eşk-i hûn-âlûde ile çeşmümi gören didi
Lücce-i ‘ummân budur kim lü’lü’-i mercân virür

Ben yüzi nûrına dîn u dil virürsen n'ola kim
Şeyh Sinân zülfinün zünnârına îmân virür

Müdde'înün sözlerinden ey Celîlî gam yime
Ta'ne-i hâsid kemâl-i nazma ne noksân virür

Hüsnün eyyâmında dil nâlân u şeydâ yaraşur
Devr-i gülde bülbül-i ser-mest gûyâ yaraşur

Gül yüzünden zülfünü giderme ey gonce-dehen
Lâle ile sünbül-i ter katı ra'nâ yaraşur

Her kabâyı geyme ey meh-pâre nâzük cismüne
Kim senün pîrâhenün gül-berg-i hamrâ yaraşur

Dûr olmazken yüzünden bir nefes bî-çâredür
Pertev-i hûrşîde karşu zerre peydâ yaraşur

Gelmişem dârü'ş-şifâya ey tabîb-i cân u dil
Derd-i 'aşka şerbet-i la'lün müdâvâ yaraşur

Râh-ı 'aşka girmişem kûy-ı melâmetden geçüp
Lâ-cerem ehl-i melâmet rind ü rüsvâ yaraşur

Ey Celîlî çün kemâl ü ma'rifetdür meskenün
Ehl-i fazl içre yirün kamudan a'lâ yaraşur

19.
Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ulün

Bir nice gün görünmedi gün yüzlü yârumuz
Kalmadı dilde zerrece sabr u kararumuz

Yüz sürer idün iti ayagına baş koyup
Bilsen ne yolda geçdügin ol şeh-süvârumuz

Cevr ü cefâların görüp andan usanmazuz
Vardur vefâlarına dahı intizârumuz

Veh kim rakibi yâr inen mu'teber tutar
Bir itce yok katında bizim i'tibârumuz

Ey bî-vefâya virme diyen ihtiyârunı
Elde degül durur n'idelüm ihtiyârumuz

Dünyâda ey Celîli güzeller cefâsına
Vâ hasretâ ki geldi geçer rûzigârumuz

20.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Kasr-ı kadrün evc-i gerdûn ile gerdân oldı tut
Hâdimün keyvân (u) enîsün mâh-ı tâbân oldı tut

Çün hemîn hâr-ı cefâdur bâg-ı dehrün hâsılı
Her taraf yürüdügün bir bâg u bostân oldı tut

'Âkıbet ber-bâd olısar çünki bu taht ile tâc
Özüni devlet serîrinde Süleymân oldı tut

Bulımazsın tîr-i mihnetden bu meydânda halâs
Çarh egnüne zırıh hurşîd kalkan oldı tut

Yârdan çün kim cevâb-ı Len Terânîdür gelen
Rabbi erini diyen Mûsâ-i 'İmrân oldı tut

Çünki vâkıf olımazsın lî ma'a'llâh sırrına
Var Burâk-ı fikretüne 'arş meydân oldı tut

Hûblar lâ'lini dilersin müferrihdür diyü
Hasretinden katre katre yüregün kan oldı tut

Bir perîveş kim dil alup gâyib oldı dîdeden
Düşde bir sûret idi nâ-gâh pinhân oldı tut

Gözde yaş u dilde dâg-ı gamdur ancak hâsılun
Hem-demün bir lâle-ruh serv-i hırâmân oldı tut

Serv ü gonçe kim görürsin bûstân-ı dehrde
Yârdan ayru gözüne tîr ü peykân oldı tut

Bedr ayın kim dilersin dehr-i rûşen kılmaga
Şu'le-i âhun felek evcinde tâbân oldı tut

Lâle-ruhlar kim hevâsında yelersin bâd-veş
Sana andan behre hâsıl dâg-ı hırmân oldı tut

Çünki dimez subhgâhun bir nefes urmasına
Meclisün ârâyişi şem'-i şebistân oldı tut

Sâz-ı mutrıbdan nevâ bulmak dilersin ney bigi
Yüregün sûrâh sûrâh eşk ü efgân oldı tut

Rûzigâr âhır perîşân-hâl ider sünbül bigi
Hâtırun bir iki gün gül gibi handân oldı tut

İrişüp fasl-ı hazân gamgîn idiser 'âkıbet
Devr-i gülde bülbül-i şûrîde şâdân oldı tut

Çünki hançerler sokar bakdukça gözüne senün
Manzarun her lahza bir hurşîd-i rahşân oldı tut

Dürr ü mercân istedüm dünyâ 'arûsı ziyneti
Yaşunun her katresi bir dürr ü mercân oldı tut

Tâli'-i nahsünde zehr-i kâtil olur lâ-cerem
Câm diyü istedügün Âb-ı Hayvân oldı tut

'Âkıbet düzd-i ecelden çün bulımazsın halâs
Kasruna meh pâsbân hurşîd derbân oldı tut

Şevketün yile virüp câmun yire çalar felek
Şevket ile özüni Cemşîd-i devrân oldı tut

Kûs-ı fakr urup cihânda 'âkıl isen kendüni
Şark u garb üzre Sikender gibi sultân oldı tut

Çün kemâlün kadr(i) yok bâzâr-ı cehlündür bu gün
Özüni 'ilm ü kemâlât ile Nu'mân oldı tut

Cevheri har-mühreden fark itmege sarrâf yok
Sen seni eş'âr ile sânî-i Selmân oldı tut

Çün kelâmun hâli olmazmış hatâ-intâcdan
Mantıkun tahtında hâsıl 'ilm-i mîzân oldı tut

Ger bu i'lâl ü binâyise garaz tasdîkden

Harf-i ʻilletle anun bünyâd(ı) virân oldı tut

Gerçi merfûʻ olmag istersen bu mansûb olmadan
Var izâfet bulıcak kesrün dü-çendân oldı tut

Cünbüş-i çarha ke-mâhî kimse vâkıf olamaz
Gözlerün yüz yıl Suturlâba nigehbân oldı tut

Çün denî nefsün ʻilâcın idemezsin ne ʻamel
ʻİlm-i tıbb içre seni Bukrât u Lokmân oldı tut

ʻÂkıbet bu sûretün terkîb(i) gider hâk olur
Sen heyûlâya delîl-i ʻakl (u) bürhân oldı tut

Ey Celîlî bu fenâ dârında mahv it varlıgun
Seyl-i eşkünden binâ-yı dehr(i) vîrân oldı tut

21.
Mefâʻîlün mefâʻîlün mefâʻîlün mefâʻîlün

Bana târ-ı kefendür dostum berg-i semen sensüz
Bana tâbûtdur şimşâd u şâh-ı nârven sensüz

Gülistân bana gûristândur anunçün mezârumda
ʻAzâb-ı kabr içün âteş olur her nesteren sensüz

Gözüme serv dûd-ı gam olur gül âteş-i hasret
Kaçan ey serv-i gül-ruh eyleyem geşt-i çemen sensüz

N'ola odlar saçılsa dostum her pârem agzından
Ki şerh-i mihnet-i hicrân içün açmış dehen sensüz

Şerâr-ı âteş-i âhum der ü divârı dutmışdur
Semendervâr âteşdür bana câna vatan sensüz

N'ola Ferhâdveş ger seng-i kuhsâr olsa yirüm kim
Şerâr-ı berk-i âhumdan yanar Beytü'l-Hazan sensüz

Celîlî'nün zülâl-i tabʻ-ı eyler terbiyet ammâ
Açılmaz ey bahâr-ı lutf gül-berg-i suhan sensüz

22.
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ol kabâ-yı sebzgûn ile yaraşur kâmetün
Hızrsın hadrâ gerek ey serv-kâmet hilʻatün

Âsumânî câmun üzre hilʻat-i hamrânı gey
Tâ ki zeyn ola gül ü nîlüfer ile kâmetün

Bu libâs-ı âsumânîle görünsen bir gice
Mâh-ı ʻâlem-tâb sanur kim görürse sûretün

Mâh-ı gerdûn reşkden oldı nizâr u zerd ü zâr
Nîlgûn hilʻatle tâ tutdı cihânı şöhretün

Tâ kabâ-yı âsumânîle görindün meh gibi
Rûşen oldı k'âfitâb-ı âsumândur talʻatün

Bunca gûn-â-gûn libâs ile gül-i sad-bergveş
Allâh Allâh kim ne hoş zeyn oldı hüsn ü behcetün

Hâk-i kûyundan Celîlî kaddine hilʻat yapar
Tâ ide miskîn duʻâ-yı ʻizz ü câh-ı devletün

KAYNAKÇA

AHDÎ, (2005). *"Gülşen-i Şu'arâ (İnceleme-Metin)"*(Haz. Süleyman Solmaz), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

ÂŞIK ÇELEBİ (1971). *"Meşâirü'ş-Şu'arâ",* G.M.Meredith Owens, London:Luzac.

ATİK, Arzu (2003). *Celîlî Divanı (3b-46a)-(İnceleme-Metin),* Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

AYAN, Hüseyin (1979)."Divan Edebiyatında Hamseler", *EFAD (Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı)* Ankara.

AYAN, Hüseyin (1983). "Hamidî-zâde Celîlî", *Türk Kültürü Araştırmaları,* c.17-21/ S.1-2, s.15-45, Ankara.

AYAN, Hüseyin (1983)."Celîlî'nin Mehek-Nâmesi", *Ege Üniversitesi. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II,* S.5-13, İzmir.

AYAN, Hüseyin (1986). "Celîlî'nin Hecr-Nâmesi" *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi,* S.14, Erzurum.

AYAN, Hüseyin (1988).*"Hamidî-zâde Celîlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi,* F.3, S.16, Erzurum.

BEYÂNÎ, (1997). *"Tezkiretü'ş-Şu'arâ"* (Haz. İbrahim Kutluk), Ankara: TTK Yay.

ERGUN, Sadedin Nüzhet (1943). *Türk Şairleri* c.II, III., İstanbul: Zaman Ktp.

ERTAYLAN, İsmail Hakkı (1949). *Külliyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

ERTAYLAN, İsmail Hikmet (1948). *Külliyât-ı Divân-ı Mevlânâ Hâmidî,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

GELİBOLULU ÂLÎ (1994). *"Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı,* (Haz. Mustafa İsen), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

İnal, İbnülemin Mahmut Kemal (1988). *Son Asır Türk Şâirleri,* (3. Baskı) İstanbul: Dergâh Yay.

İSEN, Mustafa (1997). "Divan Şiirinde Nazire Geleneği", Ötelerden Bir Ses, Ankara: Akçağ Yay.

KAZAN, Şevkiye (1997)."Hâmidî-zâde Celîlî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Husrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme- Tenkidli Metin)" Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

KAZAN, Şevkiye (2001)."Celilî'nin Mehekk-nâme'sinin İkinci Nüshası Üzerine", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi,* S.5, Güz, s.121-136, İstanbul.

KAZAN, Şevkiye (2003)."Şeyhî ve Hâmidî-zâde Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn'lerinin Bir Mukayesesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* S.44/I-II, Ankara, (2001-bsk.2003), s.181-191.

KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ, (1989). *"Tezkiretü'ş-Şu'arâ",* (Haz. İbrahim Kutluk), c.1 Ankara: TTK Yay.

KOMİSYON (1965). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*; c.II, İstanbul: MEB Yayınları.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1934). *Eski Şairlerimizin Divan Edebiyatı Antolojisi,* İstanbul.

LATİFÎ (2000). *"Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)",* (Haz. Rıdvan Canım), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

LATÎFÎ, (1314). *Tezkire-i Latîfî,* Dersaadet-İstanbul: İkdam Matbaası.

LEVEND, Agâh Sırrı (1965). "Celîlî'nin Husrev ü Şîrîn" *TDAY, ayrı basım.*

LEVEND, Agâh Sırrı (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi,* I.cilt, Ankara: TTK.

MANSUROĞLU, Mecdud (1945). *İslâm Ansiklopedisi,* c.III, İstanbul: MEB Bsm.

MUALLİM NACİ (1322). *Lugât-ı Naci,* İstanbul: Asır Matbaası.

PAKALIN, M. Zeki (1971-72) *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* c.1-3, İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.

SARAÇ, Yekta (2000) *Klasik Edebiyat Bilgisi –Belâgat,* İstanbul: Risale Yay.
SEHÎ (1325). *Tezkire-i Sehî*, Âmid Matbaası.
SÜREYYA, Mehmed (1996). *"Sicil-i Osmânî-Osmanlı Ünlüleri"*, (Haz. Nuri Akbayır), c.2 ve c.5 İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
ŞEMSEDDİN SAMİ (1989) *Kâmus-ı Türkî,* İstanbul: Pamuk Ofset.
ŞEMSEDDİN SAMİ (1996) *Kâmûsu'l-A'lâm*, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
TAHİR, Bursalı Mehmed (1333). *Osmanlı Müellifleri,* II, Matbaa-i Âmire, İstanbul: 230-231; Sadeleştirilmiş yeni bsk. *Osmanlı Müellifleri* (Haz.İ.Özen, A.F. Yavuz) (1972) II, İstanbul: 354.
TARLAN, Ali Nihat (1966). Ahmed Paşa Divanı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
TARLAN, Ali Nihat (1997). *Necati Beg Divanı,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
TUMAN, Nâilî (2001). *Tuhfe-i Nâilî***,** (Hazırlayan Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
ÜNVER, İsmail (1974)."Hâmidî'nin Türkçe Şiirleri", *Türkoloji Dergisi,* s.214-233.